МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВІСНИК

АГРАРНОЇ НАУКИ ПРИЧОРНОМОР'Я

Науковий журнал

Виходить 4 рази на рік
Видається з березня 1997 р.

Випуск 1 (88) 2016

Миколаїв
2016

Засновник і видавець: Миколаївський національний аграрний університет.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №19669-9469ПР від 11.01.2013 р.

Збірник включено да переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 р. №747.

Головний редактор: В.С. Шебанін, д.т.н., проф., чл.-кор. НААНУ

Заступники головного редактора:
І.І. Червен, д.е.н, проф.
І.П. Атаманюк, д.т.н., доц.
В.П. Клочан, к.е.н., доц.
М.І. Гиль, д.с.-г.н., проф.
В.В. Гамаюнова, д.с.-г.н., проф.

Відповідальний секретар: Н.В. Потриваєва, д.е.н., проф.

Члени редакційної колегії:

Економічні науки: О.В. Шебаніна, д.е.н., проф.; Н.М. Сіренко, д.е.н., проф.; О.І. Котикова, д.е.н., проф.; Джулія Олбрайт, PhD, проф. (США); І.В. Гончаренко, д.е.н., проф.; О.М. Вишневська, д.е.н., проф.; А.В. Ключник, д.е.н., проф.; О.Є. Новіков, д.е.н., доц.; О.Д. Гудзинський, д.е.н., проф.; О.Ю. Єрмаков, д.е.н., проф.; В.І. Топіха, д.е.н., проф.; В.М. Яценко, д.е.н., проф.; М.П. Сахацький, д.е.н., проф.; Р. Шаундерер, Dr.sc.Agr. (Німеччина)

Технічні науки: Б.І. Бутаков, д.т.н., проф.; К.В. Дубовенко, д.т.н., проф.; В.І. Гавриш, д.е.н., проф.; В.Д. Будак, д.т.н., проф.; С.І. Пастушенко, д.т.н., проф.; А.А. Ставинський, д.т.н., проф.; А.С. Добишев, д.т.н., проф. (Республіка Білорусь).

Сільськогосподарські науки: В.С. Топіха, д.с.-г.н., проф.; Т.В. Підпала, д.с.-г.н., проф.; Л.С. Патрєва, д.с.-г.н., проф.; В.П. Рибалко, д.с.-г.н., проф., академік НААН України; І.Ю. Горбатенко, д.б.н., проф.; І.М. Рожков, д.б.н., проф.; І.П. Шейко, д.с.-г.н., професор, академік НАН Республіки Білорусь (Республіка Білорусь); С.Г. Чорний, д.с.-г.н., проф.; М.О. Самойленко, д.с.-г.н., проф.; Л.К. Антипова, д.с.-г.н., проф.; В.І. Січкар, д.б.н., проф.; А.О. Лимар, д.с.-г.н., проф.; В.Я. Щербаков, д.с.-г.н., проф.; Г.П. Морару, д.с.-г.н. (Молдова)

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського національного аграрного університету. Протокол № 4 від 01.12.2015 р.

Посилання на видання обов'язкові.
Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.

Адреса редакції, видавця та виготовлювача:
54020, Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9,
Миколаївський національний аграрний університет,
тел. 0 (512) 58-05-95, http://visnyk.mnau.edu.ua, e-mail: visnyk@mnau.edu.ua

© Миколаївський національний аграрний університет, 2016

УДК 35.071.6

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

***О. А. Боднар**, аспірант*
Науковий керівник – В. В. Лагодієнко, д-р екон. наук, професор
Миколаївський національний аграрний університет

У статті визначено мету адміністративних реформ, висвітлено особливості проведення реформ в ЄС та зарубіжний досвід з питання модернізації публічного управління. Розкрито суть децентралізації, обґрунтовано необхідність проведення децентралізації в Україні. Наведено основні законодавчі документи, що регулюють процес створення самостійних спроможних територіальних громад; проаналізовано сучасний стан об'єднання територіальних громад. Виділено основні проблеми і перспективи подальших досліджень в даному напрямі.

Ключові слова: *децентралізація, адміністративно-територіальна реформа, місцеве самоврядування, самодостатні базові одиниці, об'єднання громад, перерозподіл повноважень, сільський розвиток.*

Постановка проблеми. Протягом всього періоду незалежності України однією з головних проблем розвитку державності була і залишається проблема децентралізації влади. Сьогодні значення децентралізації державної влади зростає в умовах свідомого і цілеспрямованого утвердження в Україні європейського правопорядку. Україна намітила курс на інтеграцію в європейське співтовариство, в якому прийнято вважати, що жодна держава не може вважатися демократичною, якщо вона не має територіальної децентралізації державної влади.

Децентралізація – це складне комплексне явище, яке включає політичну, адміністративну, економічну складові та пов'язане зі створенням можливості побудови більш ефективної моделі управління на державному, регіональному, місцевому рівнях. Від успіху її проведення залежить і розвиток як держави в цілому, так і її найменшої одиниці – сільської громади.

Аналіз актуальних досліджень. Проблематика децентралізації висвітлюється в численних дослідженнях. У науковій літературі приділено увагу різним аспектам цього питання: визначенню сутності цього поняття, розгляду типів і форм децентралізації, досвіду зарубіжних країн, оцінюван-

© Боднар О.А., 2016

ню та визначенню перспектив децентралізації в Україні. Різні аспекти децентралізації розглядалися такими дослідниками, як К. Линьов, Р. Сметанін, О. Козич, М. Корявець, А. Матвієнко, В. Мельниченко, Н. Мельтюхова, Б. Шевчук, О. Прієшкіна, О. Петренко та ін. Проте, на нашу думку, питання функціонування місцевого самоврядування в системі державної влади України та його фінансового забезпечення в умовах децентралізації потребує подальшого практичного опрацювання та виявлення суттєвих прогалин у законодавстві для врегулювання найвідповідальнішого в державі сектора життєзабезпечення самоврядних громад. Оскільки створення самодостатніх самоврядних громад – це один із пріоритетних напрямів сільського розвитку, вважаємо за доцільне розглянути сучасний стан проведення децентралізації в державі та виділити основні проблеми і перспективи в даному напрямі.

Мета статті. Метою дослідження є визначення ролі децентралізації в Україні на сучасному етапі, її вплив на становлення сучасної самодостатньої сільської громади та сільський розвиток в цілому.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні відбуваються події, що безпосередньо впливають на формування і реалізацію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Його найбільш оптимальне зміцнення, в свою чергу, напряму залежить від демократизації влади в контексті управління адміністративно-територіальними одиницями. Децентралізація обов'язково має стати основоположним принципом усього адміністративно-територіального устрою і подальшої розбудови державної влади.

Децентралізацію, як багатоаспектне поняття, по-різному визначають у наукових роботах залежно від зосередження уваги на тих чи інших його аспектах і формах. Відповідно децентралізацію розглядають як принцип, метод, властивість державного управління. Серед форм децентралізації виділяють політичну, адміністративну, демократичну, ринкову, просторову, фінансово-бюджетну та децентралізацію надання громадських послуг [1, с.279].

Оскільки Україна заявила про свої євроінтеграційні наміри та почала активно діяти в цьому напрямку, доцільно зауважити, що адміністративні реформи в Європейських кра-

їнах носять перманентний характер і здійснюються впродовж тривалого періоду. Проведення реформ проходить переважно в два етапи: 1 – укрупнення адміністративно-територіальних одиниць, що дозволяє підвищити економічність управління; 2 – підвищення рівня самоврядування й участі громад в управлінні [2]. Метою адміністративних реформ є організація в країні моделі управління з сильною центральною владою і самодостатніми базовими одиницями місцевого самоврядування.

Зарубіжний досвід останніх десятиріч з питання модернізації публічного управління свідчить, що ключовим моментом у цьому процесі був перегляд відносин між центральним, регіональним, місцевим рівнями державного управління та місцевим самоврядуванням. Основними принципами, покладеними в основу розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, стали принципи децентралізації, деконцентрації, субсидіарності [1, с. 280]. У результаті реформування було розвинуто регіональне самоврядування, зміцнено позиції місцевого самоврядування, що дозволило більш ефективно вирішувати питання соціально-економічного розвитку територій.

Саме за такою схемою намагається рухатися і Україна. Уряд країни розробив і впроваджує масштабну реформу, результатом якої буде муніципальне об'єднання та міжмуніципальне співробітництво, спрямоване на зменшення кількості органів місцевого самоврядування та їхню консолідацію. У квітні 2014 року урядом України було схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [3], відповідно до якої основним завданням зазначеного процесу є досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади. У рамках цього завдання першочергово мають бути прийняті рішення щодо передачі частини повноважень центральних органів виконавчої влади та їхніх територіальних підрозділів на регіональний і місцевий рівні. Також розпочинається процес співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад [4].

Відповідно до затвердженої Концепції [3], адміністративно-територіальний устрій України представлений трьома рівнями:

- базовим (адміністративно-територіальні одиниці - громади);

- районним (адміністративно-територіальні одиниці - райони);

- регіональним (адміністративно-територіальні одиниці - АР Крим, області, мм. Київ і Севастополь).

У процесі та в результаті формування спроможних територіальних громад статус села, селища, міста, сільської та міської місцевості змінюватися не буде [5].

Суть децентралізації полягає в розширенні повноважень органів місцевого самоврядування. Зокрема, вони зможуть розпоряджатися необхідним обсягом фінансів для вирішення нагальних проблем, не чекаючи схвалення центру.

В Україні станом на 12.02.16 р. існує 10526 сільських, селищних та міських рад. Окремі з них включають ще й по кілька сіл. У результаті адміністративно-територіальної реформи очікується, що має утворитися близько 1500 спроможних громад [6]. Спроможних – у широкому, комплексному розумінні цього поняття, яке включає ресурсний потенціал та високі рівень і якість життя громадян, надання їм переважної більшості послуг як на рівні місцевого самоврядування, так і на рівні державної влади.

Для утворення спроможних громад та консолідації їх ресурсів для вирішення місцевих проблем протягом першого періоду реформи було ухвалено закони: про співробітництво територіальних громад [7]; про добровільне об'єднання територіальних громад [8]; про зміни до Бюджетного кодексу [9]; про зміни до Податкового кодексу [10]. Прийняті нормативні документи створили умови для запровадження в Україні 5-ти юридичних форм співробітництва, регламентують особливості, вимоги і порядок об'єднання громад. Прийняті зміни до Бюджетного і Податкового кодексів здійснені з урахуванням нової фінансової основи місцевих бюджетів та є першим етапом бюджетної децентралізації.

Таким чином, першочерговим кроком до реалізації адміністративно-територіальної реформи є добровільне об'єднання громад. Зміни до Бюджетного кодексу фактично є основою для стимулювання громад до об'єднання та підвищення їхньої спроможності через механізм переходу бюджетів об'єднаних громад на прямі міжбюджетні відносини з державним бюдже-

том. У разі об'єднання такі громади наділяються повноваженнями та ресурсами, які є у міст обласного значення.

Зрозуміло, що об'єднання громад є безумовно необхідним процесом, проте виникає багато питань з приводу його організації, особливостей оформлення та законодавчого регламентування, особливо на місцях.

Основними проблемами і перешкодами децентралізації на сьогодні є: побоювання населення щодо необхідності об'єднання; недосконалість Конституції, протиріччя в законодавстві; відсутність чіткого розподілу повноважень на різних рівнях управління; поглиблення міжрегіональних диспропорцій і «неготовність» депресивних регіонів до самоврядування.

У законі [8] не прописано, як громади повинні об'єднуватися, і який це буде період. Єдина умова, закладена в нормативних документах – термін надання фінансової і державної підтримки об'єднанню територіальних громад, це 7 років.

Законом про державну регіональну політику передбачено, що 80 % коштів з цього фонду будуть виділятися рівномірно кожній області, 20 % буде розподілятися між тими, хто фактично більше заробляє. Хто може більше дофінансувати ті, чи інші проекти [11].

З метою інформування громад, а також допомоги сільським, селищним, міським головам та депутатам місцевих рад у формуванні спроможних територіальних громад у рамках проекту «Ініціатива захисту прав та представлення інтересів місцевого самоврядування в Україні» було підготовлено Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад [12]. У посібнику наводяться основні роз'яснювальні моменти та алгоритми створення об'єднаних громад, а також зразки проектів нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування до кожного етапу добровільного об'єднання громад. Крім того, на підтримку децентралізації в Україні був створений швейцарсько-український проект Despro, який згрупував основні запитання і відповіді, що виникають під час розгляду звернень щодо об'єднання [13].

На основі Меморандуму про узгодження мети діяльності у впровадженні реформи місцевого самоврядування між Всеукраїнською асоціацією органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України» і Міністерством регіонального розвитку,

будівництва та житлово-комунального господарства України в кожній області утворено Офіси з питань впровадження реформ у сфері місцевого самоврядування, децентралізації повноважень органів виконавчої влади. Вони будуть займатись практичною реалізацією положень законодавства про добровільне об'єднання та формування спроможних громад.

Процес добровільного об'єднання територіальних громад (далі – ОТГ) повинен здійснюватися в такій послідовності: ініціювання ОТГ; підготовка рішень про об'єднання; прийняття цього рішення; утворення ОТГ.

Ініціювання добровільного об'єднання здійснюється сільським, селищним, міським головою на підставі звернення (пропозиції) від депутатів, членів територіальної громади, органів самоорганізації населення щодо добровільного об'єднання територіальних громад. При цьому створення ОТГ можливе у відповідному адміністративному центрі.

Адміністративними центрами потенційно можуть бути села, селища, міста. Необхідною умовою визначення адміністративного центру спроможної територіальної громади є наявність адміністративних будівель для розміщення органів управління місцевого самоврядування, органу правопорядку, пожежної частини, пункту швидкої допомоги, центру надання адміністративних послуг, державного казначейства тощо. Крім того, адміністративний центр повинен мати установи соціальної інфраструктури. Зона доступності населених пунктів до адміністративного центру спроможної територіальної громади складає 20 – 25 км.

Згідно з положеннями Методики, території громад формуються з урахуванням принципу повсюдності, а також мають бути нерозривними, розташованими в межах області та, по можливості, в межах одного району [14].

Хоча процес об'єднання громад за законодавством є добровільним, уряд наголошує, що фінансування передбачається саме новим об'єднаним громадам. Їх створення також стимулюється через виділення субвенції. В Державному бюджеті на 2016 рік передбачено субвенцію 1 млрд грн на розвиток інфраструктури об'єднаних територіальних громад. Ці кошти розподілятимуться в залежності від площі сільської території та сільських жителів – чим більша кількість сільських жителів

та площа сільської території, тим більший обсяг субвенції – для об'єднаної територіальної громади [15].

Дана субвенція розподілятиметься за чіткою формулою і використовуватиметься для посилення економічної спроможності та забезпечення територіальної згуртованості громади.

Незважаючи на таке «стимулювання» держави щодо об'єднання, в Україні сьогодні створено 159 нових об'єднаних громад, в яких призначено вибори, хоча схвалених обласними радами та включених в перспективні плани поки що 803 громади [16].

Перше місце серед областей по кількості об'єднаних громад займає Тернопільська (хоча плану об'єднання створено не було), Хмельницька Львівська і Дніпропетровська області, в яких створено 26, 22, та по 15 ОТГ відповідно. Найменші результати має Київська, Сумська, Миколаївська та Херсонська області, в яких створено поки що лише по 1 ОТГ.

Модернізація системи управління територіями буде продовжуватися, і завдяки розпочатому процесу буде забезпечена повнота і повсюдність місцевого самоврядування на всій території України.

Як результат реформи – маємо отримати економічно, фінансово та інфраструктурно спроможні громади; нові еліти на місцях; горизонтальні відносини між державними органами, місцевим самоврядуванням, приватним сектором; всеохоплюючі управлінські можливості та ресурсну базу; інструменти для формування інвестиційного середовища; покращення публічних послуг; нові світоглядні та культурно-освітні підходи для конструювання регіональних особливостей, що наповнюватимуть єдиний загальноукраїнський контекст. Отже, об'єднання територіальних громад є запорукою переходу місцевого самоврядування на якісно новий рівень.

Хоча процес децентралізації в Україні вже стартував, проте повноцінне завершення реформи потребує усунення наявних прогалин і невизначеностей у Конституції України [17].

Удосконалення територіальної організації влади в Україні як відповідь на потребу підвищення ефективності вирішення питань місцевого значення, створення кращих умов для забезпечення сільського розвитку, визначення подальших кроків

щодо зміцнення позицій місцевого самоврядування на регіональному, районному рівнях, перегляд функціонального навантаження та організаційної структури органів виконавчої влади на місцях. Вирішення проблеми розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до сутності правової, демократичної держави та громадянського суспільства дозволить досягти балансу інтересів у системі відносин держава – регіон – територіальна громада [1, с. 284].

Загалом подолання існуючого дисбалансу в територіальній організації влади є необхідним кроком на шляху до зміцнення організаційної, фінансової основи місцевого самоврядування в Україні та сприяння сільському розвитку зокрема.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що децентралізація відкриває значні перспективи для забезпечення спроможності місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання життєдіяльності громад, зокрема підвищення ролі сільських мешканців, їх впливу на процес прийняття і втілення рішень щодо забезпечення умов соціального та економічного розвитку в сільській місцевості та в суспільстві в цілому. Подальше вивчення зазначеної проблематики потребує уточнення та деталізації питання надання послуг органів місцевого самоврядування територіальним громадам, їх класифікації, механізмів забезпечення на всіх рівнях місцевого самоврядування

Список використаних джерел:
1. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні / Т. Тарасенко // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 2 (21). – С. 277-285.
2. Дробот І. О. Реформування систем місцевого управління: зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / І. О. Дробот, І. В. Шуляр. – Режим доступу : http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01(5)/11diouzd.pdf.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : розпорядження КМУ від 01.04.2014 р. № 333-р. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80.

4. Романченко А. В чем суть децентрализации? [Електронний ресурс] / А. Романченко. – Режим доступу : http://politeka.net/28979-preimushhestva-i-riski-detsentralizatsii-dlya-ukrainy.
5. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://oblrada.dp.ua/user/files/posibnuk_z_ritan_ formyvannya_ter_gromad.pd.
6. Короткий огляд реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : редакція від 09.10.2015. – Режим доступу : http://www.csi.org.ua/korotkyj-oglyad-reformy-mistsevogo-sam.
7. Про співробітництво територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18.
8. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19.
9. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (в редакції від 13.02.2016 р.). – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.
10. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI (в редакції 01.02.2016 р.) – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.
11. Дем'яненко Л. Добровільне об'єднання територіальних громад – позитивні зміни у сфері децентралізації влади [Електронний ресурс] / Л. Дем'яненко. – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=968:rozvitok-teritorialnikh-gromad&catid=8&Itemid=350.
12. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://oblrada.dp.ua/user/files/ posibnuk_z_ritan_formyvannya_ter_gromad.pdf.
13. Усе для об'єднаних територіальних громад: Найбільш часто вживані запитання і відповіді. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://despro.org.ua/upload/medialibrary/OTG_Frequently%20asked%20questions%20(1).pdf.
14. Уряд затвердив Методику формування спроможних територіальних громад [Електронний ресурс] : редакція від 08.04.15 р. – Режим доступу : http://decentralization.gov.ua/news/item/id/243.
15. Зубко Г. Більше коштів субвенції із Держбюджету-2016 отримають громади, що об'єднались із сільськими територіями [Електронний ресурс] / Г. Зубко. – Режим доступу : http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1509.
16. http://decentralization.gov.ua.
17. Короткий огляд реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.csi.org.ua/korotkyj-oglyad-reformy-mistsevogo-sam.

Е. А. Боднар. **Децентрализация как основной фактор сельского развития.**

В статье определены цели административных реформ, освещены особенности проведения реформ в ЕС и зарубежный опыт по вопросу модернизации публичного управления. Раскрыта суть децентрализации, обоснована необходимость проведения децентрализации в Украине. Приведены

основные законодательные документы, регулирующие процесс создания самостоятельных способных территориальных общин; проанализировано современное состояние объединения территориальных общин. Выделены основные проблемы и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Ключевые слова: *децентрализация, административно-территориальная реформа, местное самоуправление, самодостаточные базовые единицы, объединение общин, перераспределение полномочий, сельское развитие.*

E. Bodnar. **Decentralization as a major factor of rural development.**

The article defines the purpose of administrative reforms which are carried out in accordance with the specifics of the EU reform and the international experience of public administration modernization. The essence of decentralization and the necessity of decentralization in Ukraine are discussed. The basic legal documents regulating the process of creating self capable communities are given. The current situation of local communities' unification is analyzed. The main problems and prospects for further research in this direction are identified.

Keywords: *decentralization, administrative and territorial reform, local government, basic self-contained units, communities' unification, redistribution of powers, rural development.*

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

В. І. Криленко. Основні підходи до визначення індикаторів фінансової безпеки аграрного сектора 3
Н. В. Потриваєва, Т. О. Кореновська. Нормативно-правові особливості облікового забезпечення витрат та доходів діяльності підприємств 9
В. М. Бутенко. Біоекономіка як механізм досягнення цілей сталого розвитку..... 19
О. О. Васильєва. Сучасні тенденції та об'єктивні умови розвитку аграрного сектора..... 29
О. А. Боднар. Децентралізація як основний чинник сільського розвитку 42
А. П. Кричинюк. Вдосконалення управління кредитними операціями комерційних банків України в умовах фінансових криз..... 52

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

А. О. Рожков, М. А. Бобро, Т. В. Рижик. Урожайність зерна пшениці м'якої озимої залежно від впливу строків сівби та норм висіву 69
В. В. Калитка, Ю. О. Кліпакова. Інтенсивність перекисного окислення ліпідів при проростанні насіння пшениці озимої (*Triticum Aestivum L.*) за дії протруйників і регуляторів росту. 81
О. В. Письменний. Вивчення впливу зрошення на протидефляційну стійкість ґрунтів Степу України 92
І. С. Москва. Стан та перспективи вирощування рижію ярого на Півдні Степу України 99
М. Б. Августинович. Вплив екологічно безпечних біопрепаратів та добрив на вміст основних елементів живлення в зерні тритикале ярого 110
А. П. Палій. Оцінювання чистоти зовнішньої поверхні доїльно-молочного устаткування 118
Н. В. Роль, С. І. Цехмістренко. Вплив вітамінно-кормової добавки на вміст відновленого глутатіону та сульфгідрильних груп в органах та тканинах кролів 125